

@-Věstník

Správy CHKO Pálava | Agentura ochrany přírody a krajiny ČR | RP Jižní Morava

2019

1

březen

P
Á
L
A
V
A

Pálavské květy II

Březnové číslo e-Věstníku

Vážení čtenáři, první číslo pálavského e-vestníku je věnováno pálavské flóře – s anstávajícím jarem tématu vysoce aktuálnímu. I letos budeme po celou vegetační sezónu připravovat a obměňovat volně přístupnou botanickou výstavu ve vestibulu budovy Správy. Přinášíme ale i další zprávy a aktuality. ■

Zima na Nesytu

Správa CHKO Pálava při příležitosti světového dne mokřadů uspořádala i letos tradiční komentovanou vycházku s názvem „Zima na Nesytu“. Dvě desítky zájemců si pod vedením Vlastimila

Sajfrta mohli ve spíše jarním počasí zblízka prohlédnout dva ledňáci, kteří dostali kroužky, a pozorovat mimo jiné orly mořské, poláky či husy. ■

foto: Z. Záchra

Vzácný nález na Slanisku

Entomologům, zabývajícím se drobnými motýly (*Microlepidoptera*) se letos v srpnu podařilo na Slanisku u Nesytu objevit velmi vzácného slanomilného motýlka, travařika *Pediasia aridella*. Poslední známý údaj o tomto druhu z území ČR je bezmála 100 let starý – z roku 1926. Podle vyjádření prof. Zdeňka Laštůvky z Mendelovy univerzity se nejbližší známá lokalita tohoto druhu nachází u Neziderského jezera a tento travařík je na vnitrozemských slaniscích v rámci svého areálu rozšíření všude velmi vzácný. Hojnější je jen u přímořských slanisk, zejména v severní Evropě). Spolu s travaříkem se na Slanisku podařilo nalézt i makadlovku *Ptocheuusa paupella*, nový druh pro ČR.

foto: Wikipedia

Kromě uvedených druhů obývá Slanisko u Nesytu i několik dalších halofilních (tj. na zasolené půdy vázaných) druhů bezobratlých – např. motýl chobotníček slaništní (*Bucculatrix maritima*) nebo saranče slaništní (*Aiolopus thalassinus*). Mnoho jiných druhů z této skupiny již bohužel vymizelo a nezbývá než doufat, že nové způsoby péče o tuto lokalitu (rotační pastva neodčervených koní, vytváření mělkých tůní atp.) povedou k postupnému návratu slaništních specialistů z řad hmyzu. Přečtěte si více o ochranném managementu lokality v článkách v Regiomu nebo e-Věstníku. ■

foto: J. Kmet

Sami to nevytrhneme aneb borytobraní i v roce 2019

Boryt barvířský je rostlinou dvou tváří. Na jedné straně užitečný pomocník – rostlina s antiseptickými účinky už v dávné minulosti užívaná k léčení ran a vředů, zároveň dříve velmi významná komodita využívaná v barvířství. Na straně druhé nepůvodní druh, který ohrožuje vzácná teplomilná společenstva vápencových svahů Pálavy. V posledních letech se na Děvíně šíří expanzivně (v současné době pokrývá přes 20 ha stepí na jihovýchodních svazích) a bez pomoci dobrovolníků se při jeho likvidaci neobejdeme. Proto i letos pořádáme borytobraní: likvidace invazivního borytu probíhá ručním vytrháváním. Aby byla úspěšná, je potřeba ji zopakovat několik let po sobě. Přijďte pomoci pálavské přírodě, zaregistrujte se a přijďte na veřejné borytobraní v sobotu 27. 4. nebo 4. 5. 2019. Kde se tady boryt vzal? Jak se s ním dá bojovat? Co pro jeho likvidaci děláme? Podívejte se zde. ■

Revitalizace NPP Pastvisko u Lednice

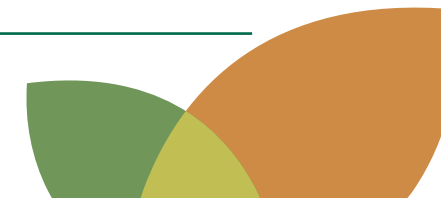
Ke konci se chýlí revitalizace mokřadu nacházejícího se v národní přírodní památce Pastvisko u Lednice, kde žije řada vzácných živočichů. „Jde o důležitou ornitologickou lokalitu, kde pravděpodobně hnízdí chřástal malý. Není snadné jej spatřit, ale bezpečně ho prozradí typický hlas nesoucí se z rákosí nebo vysokých ostříc. Kromě ptáků se tu daří pijavce lékařské, která je velmi vzácná. V minulosti byla využívána v léčitelství k takzvanému pouštění žilou,“ vysvětluje Vlastimil Sajfrt. „Cílem částečného odhahnění a rekonstrukce výpustného stavítka je zlepšení odtoku vody z území a odstranění neslovitelných lagun. Při vypouštění mokřadu totiž zůstávají v těchto lagunách ryby, zejména karas stříbřitý a střevlička východní. Ty v případě vyšších početních stavů působí problém nejen výše uvedeným druhům, ale i hojně se vyskytujícím obojživelníkům včetně vzácného čolka dunajského. Jeho larvami se totiž živí,“ dodává Vlastimil Sajfrt.

Národní přírodní památka (NPP) Pastvisko u Lednice (vyhlášena 1990) je tvořena centrálním mokřadem, na něj navazujícími loukami a podmáčenými lesními porosty. Pastvisko u Lednice je pro svou jedinečnost součástí jednoho ze 14 našich mokřadů, které jsou zapsány na seznam mokřadů mezinárodního významu. Ty chrání takzvaná Ramsarská úmluva. Mokřad vznikl v 70. letech minulého století jako tzv. kompenzační opatření při vodohospodářských úpravách řeky Dyje. Projekt „Revitalizace NPP Pastvisko u Lednice“ je podpořen 100% dotací z Operačního programu Životní prostředí, prioritní osa 4.1., náklady na revitalizaci jsou 10,1 milionu korun. ■

foto: J. Kmet

Sledujte aktuality a pozvánky na naše akce na <http://palava.ochranaprirody.cz>

Pálavské květy II

Loni jsme si představili jednotlivé rostlinné druhy a jejich využití. Rostliny však nejsou solitérami, nerostou osaměle, nýbrž ve společenstvech.

text Helena Prokešová, foto Kryštof Chytrý

foto: J. Miklín

V loňském roce jsme se více zaměřili na jednotlivé rostlinné druhy. Pomocí popularizačních textů, několika botanických vycházek a celosezónní výstavy rostlin jsme se pokusili vysvětlit důležitost jejich rozpoznávání. Nejednalo se pouze o druhy jedlé, léčivé, jinak využitelné a jedovaté, ale také o ty, které svou přítomností poukazují na stav přírodního prostředí. Rostliny však nejsou solitérami, nerostou osaměle, nýbrž ve společenstvech.

Ta jsou tak důležitá a zajímavá, že se jimi dokonce zabývá celé odvětví botaniky – fytoecologie (postaru fyto-sociologie) a ekologie společenstev. Pozornost vědců jitří například dosud nezodpovězená otázka, do jaké míry se na skladbě rostlinných společenstev podílejí podmínky prostředí daného místa a do jaké míry náhoda. Jižní Moravy se navíc týká také tzv. stepní otázka (Steppenheitetheorie), která je stále v kurzu, byť odpověď na ni je už alespoň částečně nastíněna.

Stepní otázka se týká původnosti stepních stanovišť ve střední Evropě – zda se u nás stepní vegetace udržela i ve vlhkém a teplém období po skončení ledových dob, kdy se nad krajinou zapojoval les. Zatímco v minulosti se někteří více přiklínili k názoru, že krajina lesem zarostla úplně, dnes se vědci shodují spíše na tom, že stepní stanoviště u nás své historické kontinuum mají. Důkazy o tom přináší právě i studium rostlinných společenstev, a to jak srovnání těch současných u nás a v cent-

ru jejich aktuálního rozšíření, tak historických – pomocí analýz pylu a rostlinných zbytků. Existují skupiny rostlin, které nám svou přítomností na určitém místě vyprávějí příběhy z minulosti krajiny.

Je tedy zřejmé, že rostlinná společenstva jsou nesmírně zajímavá nejen z hlediska botanického, ale i historického, a proto bychom se v letošním roce rádi více soustředili právě na ně. Vždyť bez zelené pokrývky, kterou tvoří, by Pálava nebyla tím, čím je – krásnou a (druhově) bohatou krajinou, jíž je možno listovat jako knihou plnou moudrostí sepsaných za dlouhá tisíciletí.

Rostlinná společenstva Pálavy od jara do podzimu

Po celou vegetační sezónu, tedy zhruba od poloviny března do konce října, budeme ve vestibulu budovy Správy CHKO Pálava prezentovat sérii výstavek vegetačních typů Pálavy a blízkého okolí. Zájemci si zde budou moci prohlédnout, jaké druhy najdeme v jednotlivých obdobích vegetační sezóny v přírodě nejčastěji pospolu.

Předběžný plán výstavek:

- *Efeméry skalních stepí*: polovina března až začátek dubna
- *Jarní aspekt dubohabřin*: začátek dubna
- *Teplomilné keře na jaře*: začátek dubna
- *Plevele polí a vinogradů*: duben až květen
- *Skalní step v optimu*: květen
- *Drnová step v optimu*: květen

- *Rostlinná společenstva lidských sídel*: během celé vegetační sezóny
- *Mokřadní vegetace*: červen až srpen
- *Vegetace slanisek*: srpen až září
- *Pozdně letní aspekt stepí*: konec srpna až září
- *Obnažená dna letněných rybníků*: září
- *Stepní běžci*: říjen

Libreta výstavek

Efeméry skalních stepí obr. s. 6

Obvykle na přelomu března a dubna – někdy o něco dříve, někdy později, podle počasí – se po zimě ještě spící vápencové stepi probouzejí k životu. Dříve, než se všechny ostatní rostliny stačí třeba jen rozkoukat, jsou vzhůru a dávno čilé efeméry – drobné kytičky s velmi krátkým životním cyklem. Vyklíčí, vyrostou, vykvetou a zaplodí během několika málo týdnů a během letních veder bezpečně odpočívají v půdě v podobě semen.

Běllost skal doplňují bíle kvetoucí lomikámen trojprstý (*Saxifraga tridactylites*), osívka kulatoplodá (*Erophila spathulata*), penízek prorostlý (*Microthlaspi perfoliatum*), plevel okoličnatý (*Holostium umbellatum*) a rožce lepkavý, nízký a pětimužný (*Cerastium glutinosum*, *C. pumilum*, *C. semidecandrum*). Různé odstíny modré barvy zastupuje několik druhů drobných rozrazilů – od světlé přes blankytnou až po tmavomodrou to jsou rozrazil laločnatý, břechtanolistý, časný, jarní, Dille-

rozrazil rolní

lomikámen trojprstý

osívka kulatoplodá

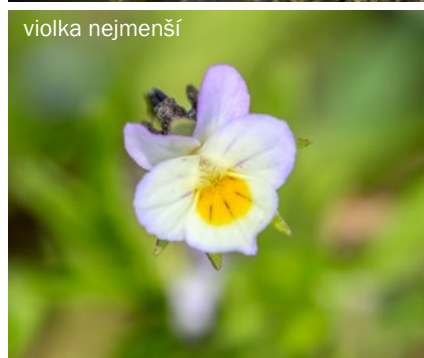
rozrazil laločnatý

rozrazil trojlaločný

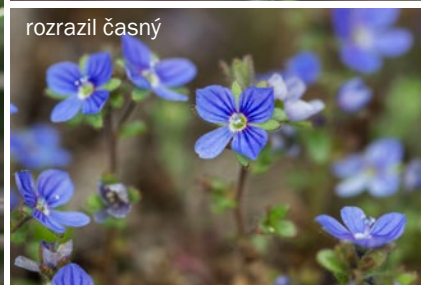
tařinka kališní

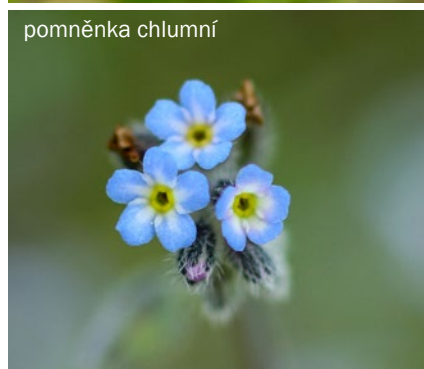
violka nejmenší

křivatec nizoučký

rozrazil časný

pomněnka chlumní

pumpava rozpuková

hluchavka objímavá

nův, rolní a trojlaločný (*Veronica sublobata*, *V. hederifolia*, *V. praecox*, *V. verna*, *V. dillenii*, *V. arvensis*, *V. triloba*). Světle modře kvete pomněnka chlumní (*Myosotis ramosissima*). Jásavou růžovou dodávají hluchavka objímavá (*Lamium amplexicaule*) a pumpava rozpuková (*Erodium cicutarium*). Bledě žlutá patří tařince kališní (*Alyssum alyssoides*). Velikou vzácností je violka nejmenší (*Viola kitaibeliana*) – v celé České republice ji nenajdeme nikde jinde než na Pálavě, a to pouze na dvou místech. Stejnou dobou jako efeméry rozkvétá jasnou žlutou i drobná cibulovina křivatec nizoučký (*Gagea pusilla*).

Jarní aspekt dubohabřin obr. s. 8

Začátkem dubna je potřeba sejít ze stepí do dubohabrových lesů a svůj pohled věnovat nikoli korunám, nýbrž zemi. Stromy jsou totiž ještě bez listů a relativně světlomilné rostliny, které žijí v jejich podrostu, využívají jedinečnou příležitost, kdy mají v lese dostatek světla, aby mohly vykvést. Snaží se o to téměř všechny najednou, a proto je lesní půda celá pokryta pestrobarevným kobercem jejich květů. Bílou barvu reprezentuje sněženka podsněžník (*Galanthus nivalis*), sasanka hajní (*Anemone nemorosa*), zapalice žluťuchovitá (*Isoopyrum thalictroides*) a částečně i dymnivka dutá (*Corydalis cava*), která však vytváří i růžovou formu. Růžovou barvu dále přináší dymnivka nízká (*C. pumila*), vzácně i dymnivka bobovitá (*C. intermedia*) a nezelený parazitický podbí-

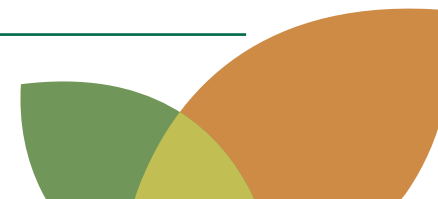
lek šupinatý (*Lathraea squamaria*). Žlutě září sasanka pryskyřníkovitá (*A. ranunculoides*) a křivatce žlutý a nejmenší (*Gagea lutea*, *G. minima*). S červeno-modrou se o něco později přihlásí plicník lékařský (*Pulmonaria officinalis*) a se sytě fialovou violky vonná a křovištní (*Viola odorata*, *V. suavis*), později i světlejší violka divotvárná (*V. mirabilis*). Zajímavostí jsou zelené kvítky pižmoky mošusové (*Adoxa moschatellina*) seskupené po pěticích do tvaru kostiček.

Teplomilné keře na jaře obr. s. 9

Začátek jara ohlašují někdy už na přelomu března a února na svazích Pálavy žlutě kvetoucí dřiny (*Cornus mas*). Později se žlutá změní v bílou – to když rozkvetne mahalebka (*Prunus mahaleb*). Dunajovické kopce jsou zase proslulé porosty drobných keříků – růžově kvetoucí mandloně nízké (*P. tenella*) a také třešně křovité (*P. fruticosa*) a růže bedrníkolisté (*Rosa spinosissima*) – obě s bílými květy. Tou dobou už kvete i trnka (*P. spinosa*) a špendlík (*P. insititia*), později hlohy (*Crataegus* spp.) a růže (*Rosa* spp.), přidává se ptačí zob (*Ligustrum vulgare*), řešetlák počistivý (*Rhamnus cathartica*) a svída krvavá (*Cornus sanguinea*). Zatímco v lemech světlých lesů je růžovozelenými kvítky ozdoben brslen bradavičnatý (*Euonymus verrucosus*) a bílými kalina tušalaj (*Viburnum lantana*), v keřovém patře stinnějších lesů visí jako bělorůžové lucerny květenství klokoče zpeřeného (*Staphylea pinnata*).

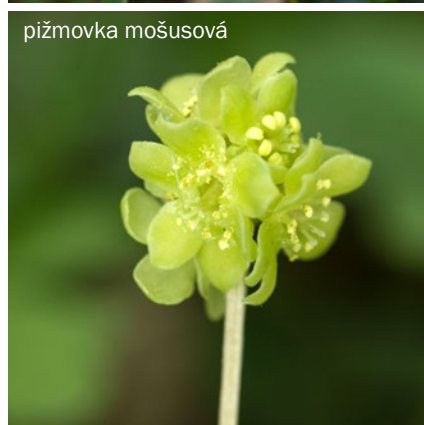
Plevele polí a vinogradů obr. s. 10

Dávno pryč je doba, kdy byl kraj pod Pálavou pokryt jemnozrnnou mozaikou políček, mezí, pastvin a louček, oddělených solitérními stromy a drobnými porosty křovin. Taková krajina byla přívětivá i pro řadu druhů polních plevelů, které jsou zde dnes velmi ohrožené, nebo dokonce vyhynulé – např. hořinka východní (*Conringia orientalis*), hrachor pačočkový (*Lathyrus aphaca*), koukol polní (*Agrostemma githago*) nebo kravinec španělský (*Vaccaria hispanica*). Zřídka nás potěší cihlová červeň hlaváčku letního (*Adonis aestivialis*) a ještě mnohem méně často rudá červeň hlaváčku plamenného (*A. flammea*). Modrými kvítky zdobí půdu rozrazil perský, rolní a občas i trojklaný (*Veronica persica*, *V. arvensis*, *V. triphyllos*), vzácná drchnička modrá (*Anagallis foemina*) a hojná drchnička rolní (*A. arvensis*), která může být i červená. Velmi zřídka se žlutá zableskne křivatec rolní (*Gagea villosa*), smetanově kvete čistic roční (*Stachys annua*). Některé zajímavé druhy plevelů dnes na Pálavě a v jejím okolí už najdeme pouze na svazích průběžně erodujících teras nebo v ochranných pásmech rezervací, která se pravidelným podmítáním udržují v počáteční fázi sukcese, a může se zde tak vyvíjet vegetace teplomilných úhorů, hostící např. černuchu rolní (*Nigella arvensis*), hojník chlumní (*Sideritis montana*), lněnku rolní (*Thesium ramosum*), vrabečnici roční (*Thymaëlea passerina*) a zběhovce trojklaný (*Ajuga chamaepitys*).

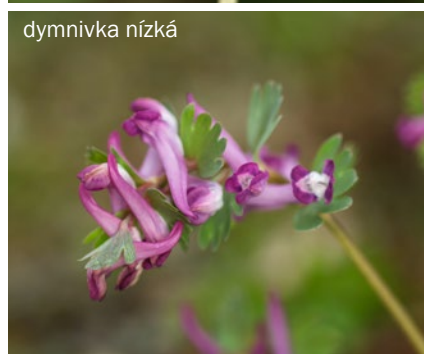

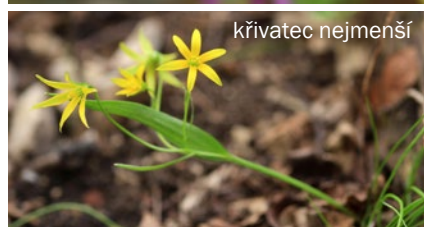
zapalice žlutuchovitá

pižmovka mošusová

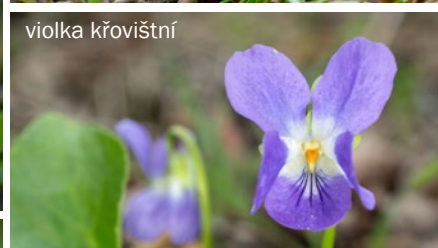
dymnivka nízká

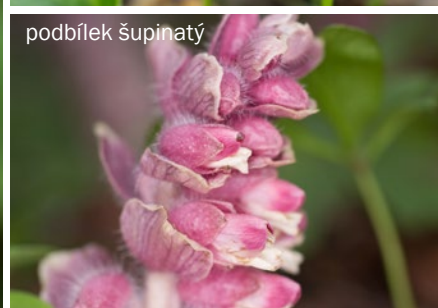
křivatec nejmenší

sněženka podsněžník

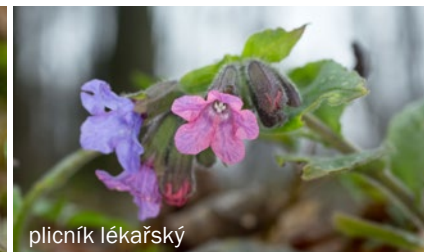
violka křovištní

podbílek šupinatý

dymnivka dutá

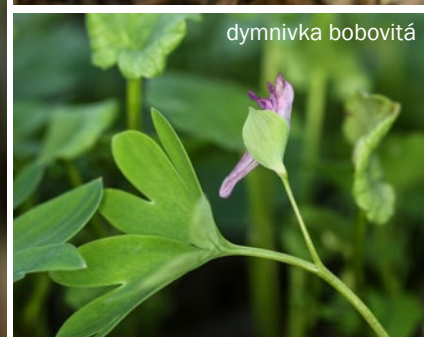
plicník lékařský

sasanka pryskyřníkovitá

violka divotvárná

dymnivka bobovitá

mandlon nízká

hloh

dřín

ptačí zob

brslen bradavičnatý

mahalebka

Skalní step v optimu obr. s. 11

Pro Pálavu jsou typické bělostné vápencové skály a s nimi i rostliny skalních štěrbin a skalních stepí. Většina návštěvníků přichází v první polovině dubna obdivovat kvetoucí porosty kosatce nízkého (*Iris pumila*), znalci pak o pár dnů později vyrážejí za kosatcem písečným (*I. arenaria*). V nejlepším je však skalní step až v květnu – mezi trsy sivé kostřavy draslavé (*Festuca csikhegyensis*) a svěže zelené ostřice nízké (*Carex humilis*) roste vzácná tráva lipnice bádenská (*Poa badensis*), vlají kavylky (na Svatém kopečku i kavyl skalní, *Stipa eriocalis*, který nikde jinde v ČR neroste), plazí se drobný žlutě kvetoucí keříček devaterka poléhavá (*Fumana procumbens*), žlutavě kvete violka trojbarevná skalní (*Viola tricolor subsp. saxatilis*), zářivě žlutě hadí mord rakouský (*Scorzonera austriaca*), fialově koulenka pro-

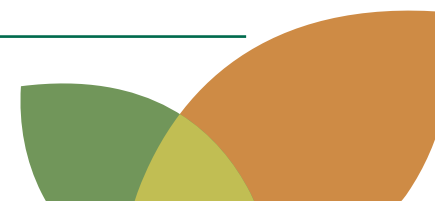
dloužená (*Globularia bisnagarica*), rozrazil klasnatý (*Veronica spicata*) a zvonek sibiřský (*Campanula sibirica*), bíle svízel sivý (*Galium glaucum*). Zajímavou hnědožlutou zdobí step večernice smutná (*Hesperis tristis*). Nesmějí chybět ani sukulentní rostliny, dobře přizpůsobené podmínkám skalních stepí – netřesk výběžkatý (*Jovibarba globifera*) a rozchodníky bílý a ostrý (*Sedum album*, *S. acre*).

Drnová step v optimu obr. s. 12

Na místech, kde je půda hlubší, rostou travinobylinné porosty, kterým se říká drnová step. V květnu takovou step zdobí porosty kavylů Ivanova, sličného a vláskovitého (*Stipa pennata*, *S. pulcherrima*, *S. capillata*). Rostou zde kostřavy waliská a žlábkatá (*Festuca valesiaca*, *F. rupicola*), ostřice nízká (*Carex humilis*), strdivka sedmihradská (*Melica transsilvanica*), sveřep

vzpřímený (*Bromus erectus*) nebo válečka prapořitá (*Brachypodium pinnatum*).

Najdeme zde pestrou škálu bylin s květy rozličných barev – bíle kvete bílojetel německý (*Dorycnium germanicum*) a mařinka psí (*Asperula cynanchica*), žlutě čilimníky rakouský (*Chamaecytisus austriacus*) a poléhavý (*Cytisus procumbens*), pryšec chvojka (*Euphorbia cyparissias*) a vlnice chlupatá (*Oxytropis pilosa*), růžově divizna brunátná (*Verbascum phoeniceum*), hvozdík Pontederův (*Dianthus pontederiae*), chrpy čekánek a latnatá (*Centaurea scabiosa*, *C. stoebe*) a ozdobný „bodlák“ sinokvět měkký (*Jurinea mollis*). V příznivých letech zde vyrůstají nezelené parazitické rostliny zárazy – např. fialová záraza sivá (*Phelipanche caesia*) nebo žltorůžová záraza alsaská (*Orobanche alsatica*).

čistec roční

dřehnička rolní

rozrazil rolní

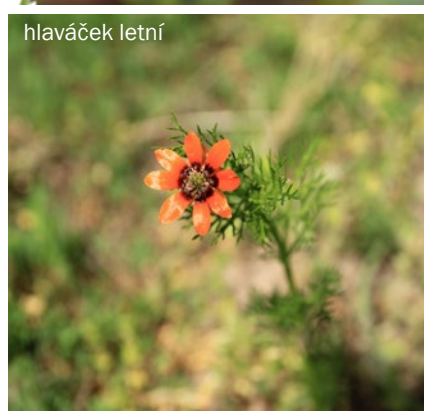
rozrazil trojklaný

černucha rolní

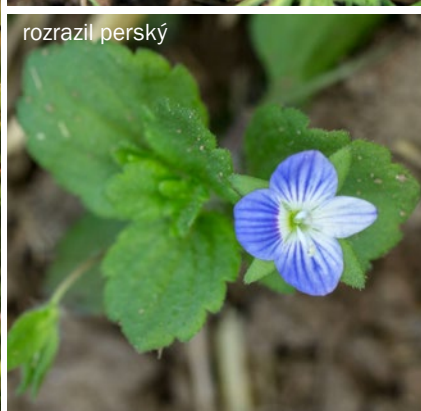
zběhovec trojklaný

hlaváček letní

křivatec rolní

rozrazil perský

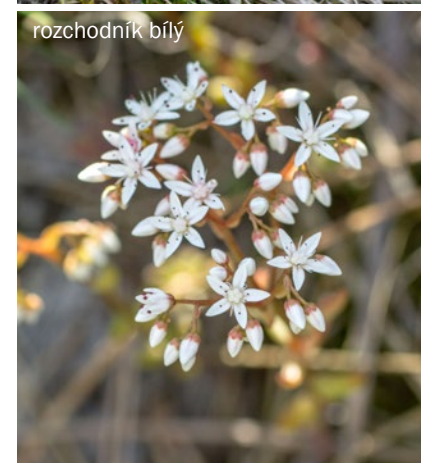
večernice smutná

violka trojbarevná skalní

ostřice nízká

rozchodník bílý

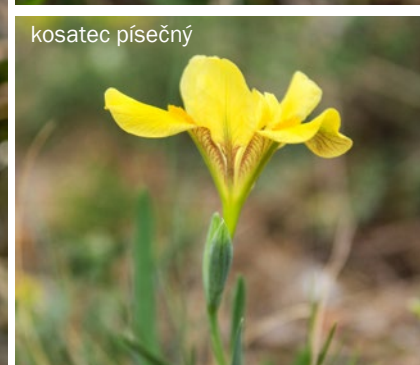
zvonek sibiřský

rozchodník ostrý

koulenka prodloužená

kosatec písečný

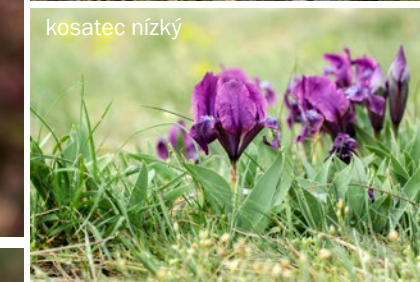
lipnice bádenská

netřesk výběžkatý

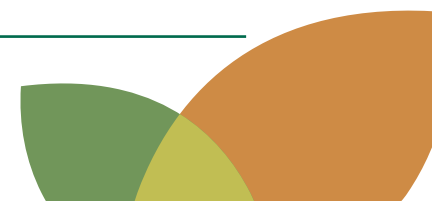
hadí mórd rakouský

kosatec nízký

kostřava draslavá

člímník poléhavý

svízel sivý

chrpa latnatá

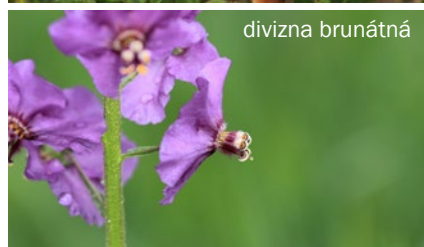
záraza alsaská

hvozdík Pontederův

pryšec chvojka

divizna brunátná

bílojetel německý

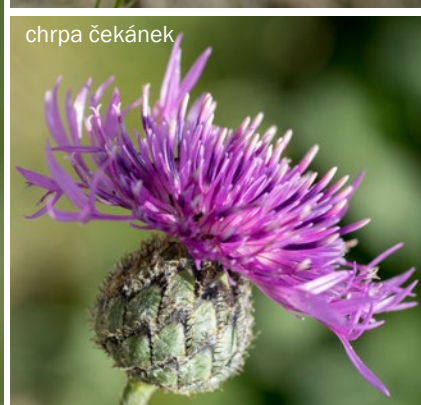
sveřep vzpřímený

kavyl Ivanův

vlnice chlupatá

chrpa čekánek

Rostlinná společenstva lidských sídel **obr. s. 14**

Během celé vegetační sezóny se můžeme potěšit pohledem na rostliny, které žijí s námi ve městech a vesnicích, ať už v trávnících parčíků, na kamenných zídkách nebo třeba ve spárách mezi dlaždicemi chodníků. Časně zjara nás potěší žluté hvězdičky křivatce rolního (*Gagea villosa*), něžné bílé kvítky osívky kulatoplodé (*Erophila spathulata*), penízku prorostlého (*Thlaspi perfoliatum*) nebo ptačince žabince (*Stellaria media*), v trávníku modře září rozrazil perský (*Veronica persica*), růžovou doplňuje hluchavka nechová (*Lamium purpureum*) a pumpava rozpuková (*Erodium cicutarium*) a fialové i bílé kvete violka křovištní (*Viola suavis*). Pod keři na holé půdě se zelenají jemné chomáčky listů vonících po anýzu – to se dere ze země kerblík třebule (*Anthriscus cerefolium*), bylinka, již si můžeme na jaře bez obav zpestřit jídelníček. Později se v trávnících, které uniknou častému sečení, kvetou např. blankytně modře čekanka obecná (*Cichorium intybus*), nenápadně jitrocel kopinatý (*Plantago lanceolata*), žlutě Inice květel (*Linaria vulgaris*), fialově popenec břechtanolistý (*Glechoma hederacea*), bílé řebříček obecný (*Achillea millefolium*), sytě růžově sléz lesní (*Malva sylvestris*) a bledě růžově svlačec rolní (*Convolvulus arvensis*). Po zdech i některých stromech se pne břechtan popínavý (*Hedera helix*). Ve spárách můžeme najít šruchu zelnou (*Portulaca oleracea*) s dužnatými

listy nebo drobnou travičku miličku menší (*Eragrostis minor*).

Mokřadní vegetace **obr. s. 15**

Když udeří letní horka, je příjemněji v blízkosti vody, v mokřadech. Pro řadu typů mokřadní vegetace je typické velké zastoupení vysokých druhů ostřic nebo jiných travin, např. kamyšníků (*Bolboschoenus* spp.), ostřice ostré a pobřežní (*Carex acutiformis*, *C. riparia*), rákosu obecného (*Phragmites australis*) nebo skřipince Tabernaemontanova (*Schoenoplectus tabernaemontani*). Úctyhodných výšek však ve vlhkém a úživném prostředí dosahují i některé byliny – suverénním, vítězem vysokým až přes 3 metry, je mléč bahenní (*Sonchus palustris*). Při okrajích vysokých porostů najdeme méně vzrůstné druhy, jako jsou např. karbinec evropský (*Lycopus europaeus*) nebo kostival lékařský (*Symphytum officinale*). Ukázkově vyvinuté mokřady najdeme v NPR Křivé jezero, ta je však z důvodů ochrany hnízdicích ptáků přístupná pouze při organizovaných vycházkách. Nestihneme-li tyto exkurze, vypravíme se za bledulí letní (*Leucosium aestivum*), hrachorem bahenním (*Lathyrus palustris*), kosatcem sibiřským (*Iris sibirica*), pryšcem bahenním (*Euphorbia palustris*), šiškem hrálovitým (*Scutellaria hastifolia*), violkou slatinnou (*Viola stagnina*) nebo žluťuchou žlutou (*Thalictrum flavum*) raději do oblasti soutoku Moravy a Dyje, kde jsou navíc mnohem hojnější.

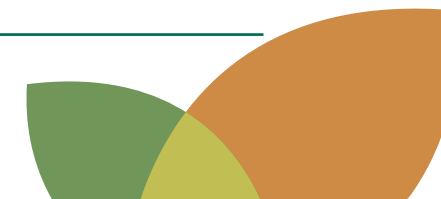
Vegetace slanisk **obr. s. 16**

Koncem léta se do pestrého šatu odívají trávníky na Slanisku u Nesytu. Žluté barvy hájí blešníník úplavičný (*Pulicaria dysenterica*), oman britský (*Inula britannica*) a starček bludný (*Senecio erraticus*). Na nejzasolenějších místech, kde je vegetace nízká a rozvolněná, se pomalu rozlévá fialová záplava hvězdnice panonské (*Tripolium pannonicum*). Kontrastují s ní jemně růžové květy proskurníku lékařského (*Althaea officinalis*). I ve stínu těchto vzrůstnějších nebo nápadnějších konkurentek se však skrývají pravé rostlinné poklady – drobné jednoleté slanomilné travičky skrytěnka bodlinatá a bahenka šášinovitá (*Crypsis aculeata*, *C. schoenoides*), nenápadný prorostlík nejtenčí (*Bupleurum tenuissimum*), žlutě kvetoucí štírovník tenkolistý (*Lotus tenuis*), jitrocel přímořský (*Plantago maritima*) s nápadnými žlutými tyčinkami, narůžovělá kuřinka obroubená (*Spergularia media*) a bělostná solenka Valerandova (*Samolus valerandi*). Jahůdky připomíná svými plody jetel jahodnatý (*Trifolium fragiferum*).

Pozdně letní aspekt stepí

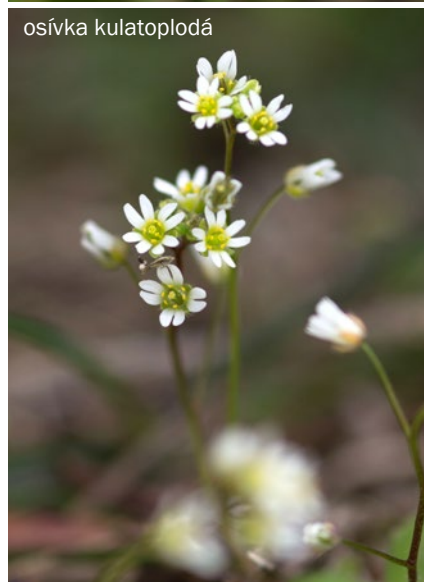
obr. s. 17

S koncem prázdnin přejímá žezlo vlády babí léto i v botanickém světě. Rostliny, které právě teď kvetou, vytváří pozdně letní aspekt, vyznačující se paletou barev s převažujícími odstíny žluté a fialové. Stepí jsou ozdobené koberci česneku žlutého (*Allium flavum*)

pumpava rozpuková

osívka kulatopodá

sléz lesní

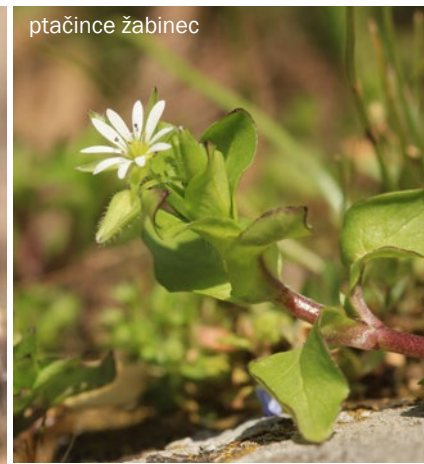
řebříček chlumní

penízek prorostlý

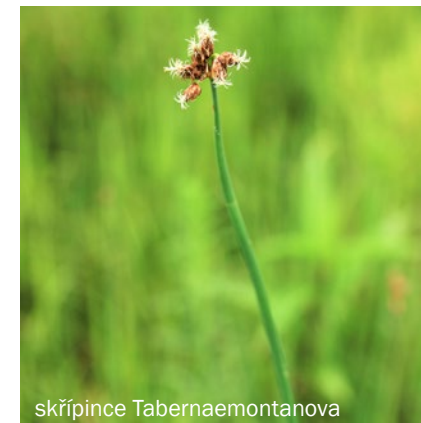
rozrazil perský

ptačince žabinec

hluchavka nachová

skřípince Tabernaemontanova

mléč bahenní

kamyšík

rákos obecný

karbínek evropský

ostřice

Botanické vycházky

Za kvetoucím stepním běžcem katránem tatarským na Dunajovické kopce

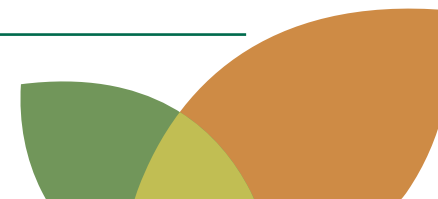
Tato exkurze se uskuteční ve čtvrtek 25. dubna. Setkáme se v 17:00 u [informační tabule na rozcestí poblíž nástupního místa na Kapli cestou mezi Velkou Slunečnou a Rochusbergem](#) a projdeme celý hřeben chráněného území s občasnými odbočkami do nižších partií.

Největším botanickým lákadlem je zdejší velmi početná populace katránu tatarského, známého jako stepní běžec, rostliny, která vytváří kulovitá květenství o průměru až jeden metr. Kvete na přelomu dubna a květenství a její bílé, medově vonné květy lákají spoustu hmyzu. Nenechte si ujít podívanou na svahy kopců poseté bílými koulemi, zdálky připomínajícími pasoucí se ovečky.

Kienberg a Liščí vrch: za pozůstatky zemědělské krajiny minulosti

Tato exkurze se uskuteční v sobotu 18. května. Setkáme se v 8:30 před Správou CHKO Pálava na ná-

městí v Mikulově a půjdeme přes Cihelnu, Kienberg a Liščí vrch do Sedlece, odkud se do Mikulova vrátíme vlakem. Čekání na vlak si můžeme zkrátit návštěvou Slaniska u Nesytu. Co nás čeká? Krajina s pozůstatky historického zemědělského hospodaření. Návštěva místa s tzv. primárním bezlesím – stepí, nad kterou se nejspíše nikdy v minulosti úplně neuzavřel les. Bohatá teplomilná květena v nejlepším – u Kienbergu možná uvidíme vzácnou orchidej vstavač vojenský a na Liščím vrchu elegantní světle modrý len chlupatý. Na Slanisku u Nesytu už se jistě tou dobou budou pást bělostné kladrubské klisny.

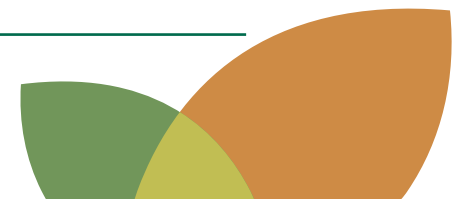

a prorostlíku srpovitého (*Bupleurum falcatum*), jejichž dominanci brzy vystřídají hvězdnice zlatovlásek (*Galatella linosyris*) a zahořanka žlutá (*Odontites luteus*). Za několik dní vyvrcholí serenáda v tónech fialové, kterou po krůčcích spouští hvězdnice chlumní (*Aster amellus*). Jemnou růžovou ji doplňuje dokvétající slézovec durynský (*Lavatera thuringiaca*). Konec léta je také obdobím vlády trávy s pěkným jménem – vousatky prstnaté (*Bothriochloa ischaemum*).

Obnažená dna letněných rybníků **obr. s. 18**

Září je měsícem, kdy botanici hojně navštěvují obnažená dna letněných rybníků, v našem regionu zejména těch Lednických. Pokles vodní hladiny na rybnících lednické soustavy vždy odhalí velmi specifickou zemiinu mírně zasoleného rybničního dna. Tento substrát je bohatě syt na semena různých druhů rostlin, z nichž některé nemohou růst nikde jinde. Dlouhá léta tedy čekají na dně napuštěného rybníka, až

opět hladina poklesne. Tehdy začíná botanický svátek, protože poslední údaje o výskytu některých rostlinných druhů na obnaženém dně mohou být celá desetiletí staré. Můžeme zde najít takové vzácnosti, jako jsou tyto halofyty a subhalofyty – bahenka šášinovitá (*Crypsis schoenoides*), hvězdnice panonská (*Tripolium pannonicum*), komonice zubatá (*Melilotus dentatus*), kyprej yzopolistý (*Lythrum hyssopifolium*), merlík slanomilný (*Chenopodium chenopodioides*).

des), ostřice žitná (*Carex secalina*), rozrazil bažinný a pobřežní (*Veronica anagalloides*, *V. catenata*) a solenka Valerandova (*Samolus valerandi*). Dále zde rostou např. mochna nízká (*Potentilla supina*), pryskyřník lýtý (*Ranunculus sceleratus*), rozrazil drchničkovitý (*V. anagallis-aquatica*) nebo šáchor hnědý (*Cyperus fuscus*).

rozrazil drchničkovitý

rozrazil bažinný

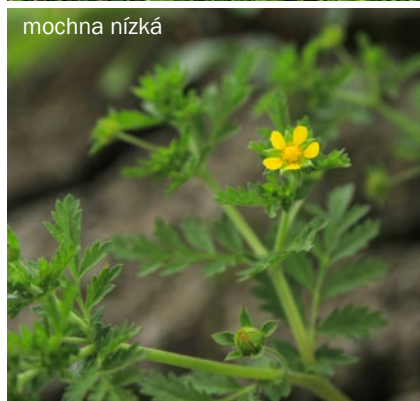
bahenka šášinovitá

merlík slanomilný

solenka Valerandova

mochna nízká

pryskyřník lýtý

kyprej yzopolistý

rozrazil pobřežní

Stepní běžci **obr. s. 19**

Stepní běžci jsou rostliny, které jsou výborně přizpůsobeny k šíření větrem. Mají totiž velká kulovitá květenství, která se začátkem podzimu po dozrání plodů odlomí od kořene, a jak je vítr kutálí po stepi, postupně se z nich trousí semena. Nejznámějším zástupcem této skupiny je katrán tatarský (*Crambe tataria*), který stejně jako šáter latnatý (*Gypsophila paniculata*) neroste na Pálavě, nýbrž na Dunajovických kopcích. Další stepní běžce – máčku ladní (*Eryngium campestre*), řepovník vytrvalý (*Rapistrum perenne*) a srpek obecný (*Falcaria vulgaris*) – pak najdeme na obou místech.

katrán tatarský

šáter latnatý

máčka ladní

katrán tatarský

katrán tatarský

Botanika na webu

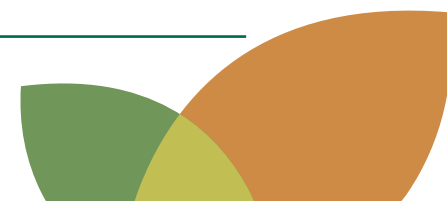
Co nyní kvete?

Rubrika webových stránek Správy CHKO Pálava, do níž jsou v průběhu celé vegetační sezóny doplňovány aktuální informace o právě kvetoucích

rostlinách i s jejich fotografiemi. Sledujte na adrese <http://palava.ochranaprirody.cz/co-nyni-kvete/>

#rozkvetlapalava

Krátké příspěvky o právě kvetoucích zajímavých rostlinách i s jejich fotografiemi dáváme také na facebook Správy CHKO Pálava. Letos se v nich více zaměříme na rostlinná společenstva.

Relikty – pamětníci minulých dob přežívající do současnosti

Relikty jsou pozůstatky určitého typu přírodního prostředí. V době, kdy podmínky jim vyhovující panovaly plošně, byly tyto druhy v krajině hojně rozšířeny. Se změnou prostředí ustoupily i ony. Udržely se však na místech, která alespoň částečně jejich nárokům vyhovují. Dnes jim říkáme relikty. Na Pálavě a nedalekých Dunajovických kopcích se reliktních druhů rostlin zachovalo hned několik, navíc patří k několika různým historicko-botanickým fenoménům. Tyto fenomény jsou příběhy, které nám dávají nahlédnout do dávné minulosti krajiny, každý do jiného období.

Nejznámější jsou asi **glaciální relikty** – druhy, které na našem území pamatují poslední dobu ledovou, kdy byla krajina takřka úplně bezlesá, velmi suchá a chladná a půdy byly hodně obohaceny vápníkem. Z jihomoravské flóry sem patří rost-

liny skalních stanovišť, hlubokých vápničných půd a slanisk. Z první skupiny rostou na Pálavě kostřava draslavá (*Festuca csikhegyensis*), písečnice velkokvětá (*Arenaria grandiflora*) a tařice horská (*Alysum montanum*). Druhá skupina je zastoupena na Dunajovických kopcích, a to katránem tatarským (*Crambe tataria*) a pelyňkem Pančicovým (*Artemisia pancicii*), na Pálavě zase roste ovsíř stepní (*Helictotrichon desertorum*). Do třetí skupiny patří hadí mord maloloubový (*Scorzonera parviflora*) a jitrocel přímořský (*Plantago maritima*), které najdeme na Slanisku u Nesytu, a sivěnka přímořská (*Glaux maritima*) rostoucí na nedalekém Slanisku Dobré Pole.

Zatímco v případě skal si asi dokážeme snadno představit, že lesem nikdy zarůst nemohly, u hlubokých vápničných půd to už tak jednoduché není. To, že se les zřejmě nikdy úplně neuzavřel třeba

nad Dunajovickými kopci, přičítáme spolupůsobení specifických půdních podmínek, klimatu (které – ač bylo vlhčí – mohlo mít horká a suchá léta, nevhodná pro přežívání semenáčků dřevin v bezlesí) a včasného příchodu zemědělců. Na slaniskách zase brzdily rozvoj lesa nepříznivé podmínky prostředí – na zasolených půdách je schopno přežít jen málo rostlinných druhů, které jsou tomu dobře přizpůsobeny.

Jihomoravská krajina však hostí také **relikty raně postglaciálního období**, kdy střední Evropu porůstaly rozvolněné doubravy nebo březoborové lesíky podobné současným jihomoravským a jihozápadosibiřským lesním formacím. Takováto mezická lesostepní krajina byla příznivá pro řadu světlomilných druhů. Pozůstatky na vegetaci té doby se nám do současnosti zachovaly s přičiněním člověka místy v otevřených teplomilných doubravách, místy na kosených bezkolencových loukách nebo v polostepních trávnících bělokarpatského typu. Na Pálavě jsou druhy vázanými na podobnou vegetaci např. bukvice lékařská (*Betonica officinalis*), hrachor panonský chlumní (*Lathyrus pannonicus subsp. collinus*), kakost krvavý (*Geranium sanguineum*), řimbaba chocholičnatá (*Tanacetum corymbosum*) nebo škarda ukousnutá (*Crepis praemorsa*). Na Dunajovických kopcích pak navíc rostou ještě bažanka vejčitá (*Mercurialis ovata*), srpice karbincolistá (*Klasea lycopifolia*) a svízel severní (*Galium boreale*). ■

tařice horská

text Vlastimil Sajfrt, foto Jan Miklín

Záchrana bahňáků na Nesytu

Po tragickém úhynu ryb na Nesytu jsme si byli vědomi rizika botulismu – otravou neurotoxinem produkováným bakterií *Clostridium botulinum*. Pokud by epidemie vypukla, mohlo by to znamenat další masivní úhyn, tentokrát ptactva včetně vzácných a ohrožených druhů. Proto jsme bahňáky, pro něž je Nesyt zastávkou při tahu, odchytili a převezli o jedenáct kilometrů dál, kde byli vypuštěni zpět na svobodu. Spolu s dalšími opatřeními se podařilo botulismus eliminovat.

Ptáky do sítí lákali mimo jiné balabáni (umělé figurky ptáků na tyčích zapíchnutých do bahna) nebo nahrávky s hlasy ptáků.

Prvním krokem byl odchyt ptáků. Okolo břehů a ostrovů s častým výskytem bahňáků byly nataženy sítě. Soustava 298 metrů sítí umožnila během noci pochyvat prakticky všechny jedince zájmových druhů, kteří se zrovna na Nesytu vyskytovali.

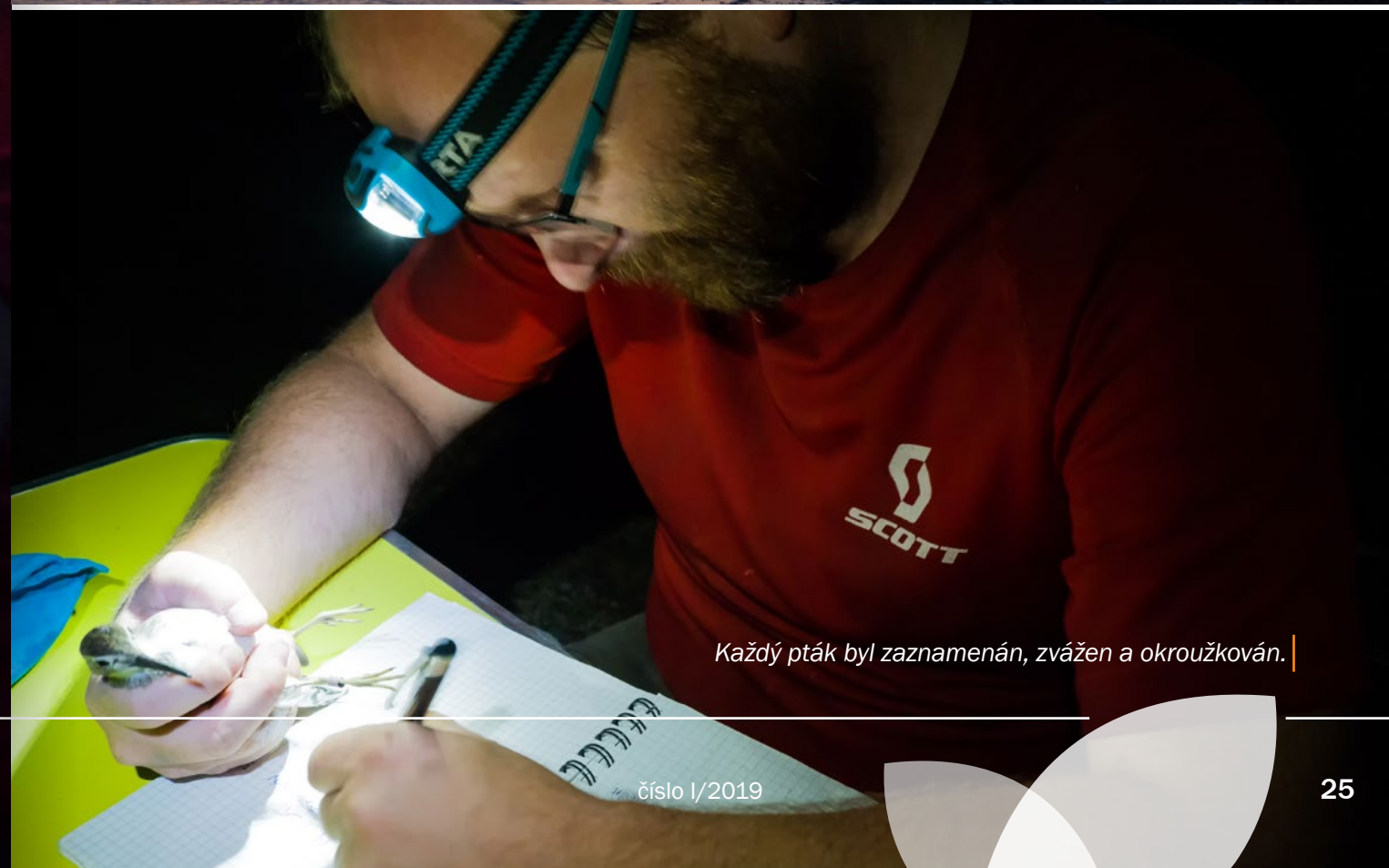

Ve zhruba hodinových intervalech od soumraku po svítání bylo potřeba všechny sítě projít a vybrat odchycené ptáky.

Odchyt probíhal během čtyř nocí od konce srpna do první poloviny září. Podobné záchranné akce bahňáků proběhly na Břeclavsku a Hodonínsku při výskytu botulismu i v minulosti. Zdokumentované jsou převozy bahňáků z let 1976 (Lužické rybníky – vypouštění v Břeclavi), 1983 (Nesyt – vypouštění v Břeclavi) a 1986 (Mušlov – vypouštění na Nesytu).

Každý pták byl zaznamenán, zvážen a okroužkován.

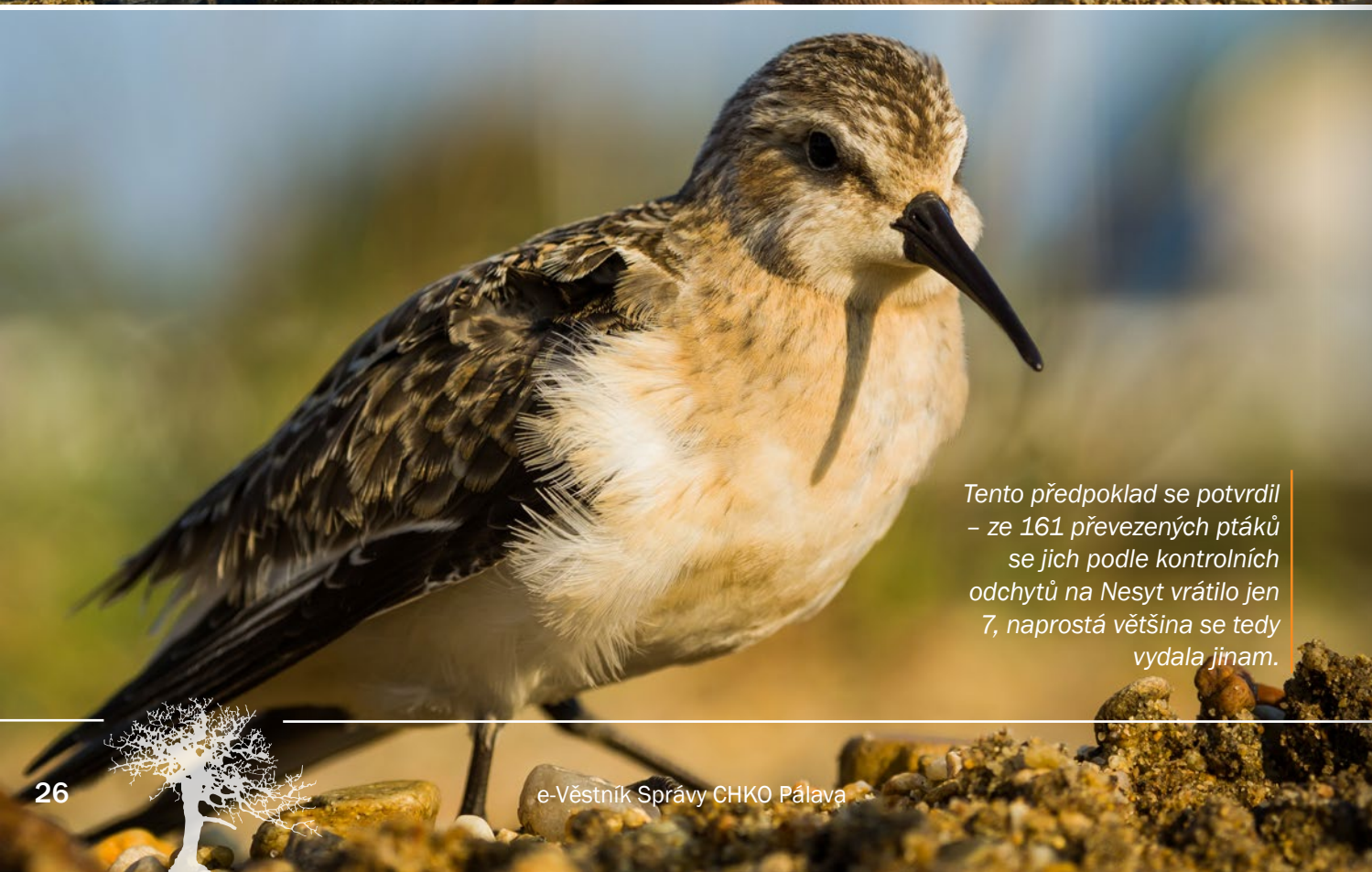

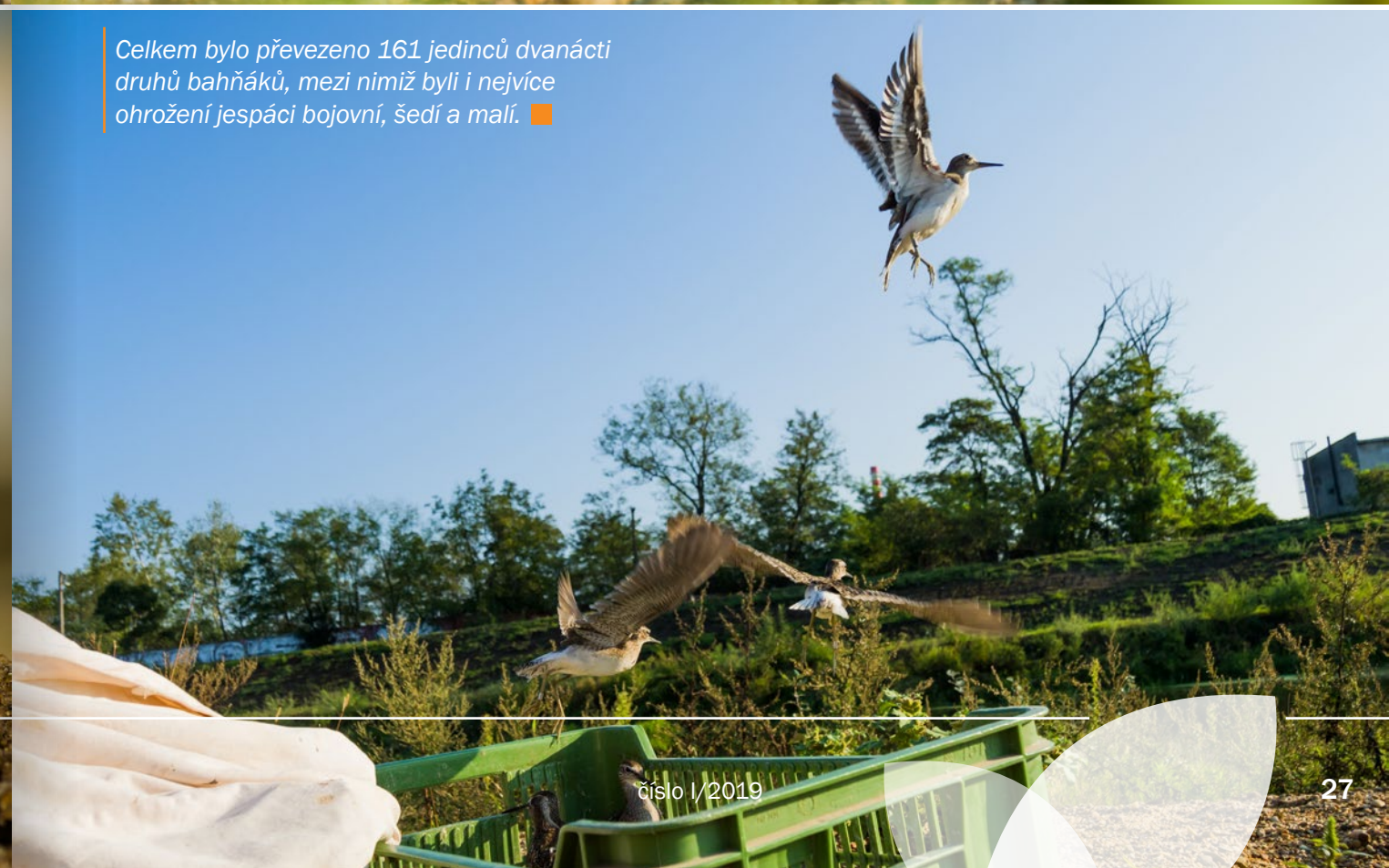
Brzy ráno pak byli ptáci převezeni na Dyji za Břeclav. Stejně jako u případů z minulosti jsme předpokládali, že řeku Dyji v těchto místech jako tahovou zastávku nevyužívají, neznají a neměli by se tak vrátit zpátky na Nesyt, ale pokračovat v tahu dále na jih nebo na jinou lokalitu.

Kameňáček pestrý – bahňák typický tím, že svým zobákem obrací kameny a hledá pod nimi potravu.

Tento předpoklad se potvrdil – ze 161 převezených ptáků se jich podle kontrolních odchyťů na Nesyt vrátilo jen 7, naprostá většina se tedy vydala jinam.

Celkem bylo převezeno 161 jedinců dvanácti druhů bahňáků, mezi nimiž byli i nejvíce ohrožení jespáci bojovní, šedí a malí. ■

Paměť krajiny: pozůstatky předválečných terás (orientovaných v různých směrech) a solitérních ovocných stromů na Liščím kopci.

Za krajinou minulosti na Dunajovické kopce

Dunajovické kopce jsou dnes ostrůvkem přírody na první pohled rozlišitelným od moře vinogradů a polí, které ho obklopuje. Avšak nebylo tomu tak vždy.

Zima bez sněhu nemusí být pouze obdobím, které trávíme v teple doma s knihou v ruce, protože venku není nic zajímavého k vidění. Naopak. Zimní krajinou bez bujné vegetace i bez sněhové pokrývky může pozorný čtenář doslova listovat jako atlasem plným historických popisů a fotografií. Stačí se jen naučit jazyk, kterým k nám krajina promlouvá. Ačkoli v zimním období jsou lépe než kdy jindy čitelné i ty krajiny, kde hlavním tvůrcem byla sama příroda, rádi bychom inspirovali k navázání dialogu s krajinou kulturní. Tako-

vá krajina je z velké části dílem člověka, který do ní vtiskává své potřeby, touhy i myšlenky. Kulturní krajina je jeho obrazem, a proto je potřeba se na ni dívat s porozuměním a stále znovu a znovu si klást otázku – chtěli bychom se v zrcadle vidět takhle?

Vhodnými místy, kde můžeme se sblížením začít, jsou ta, kde naše odpověď bude pravděpodobně znít ano. Nejspíše jen málo z nás se ztotožní s nedozírnými průmyslově obdělávanými lány polí či vinogradů, to je krajina dávno odosobněná. Vypravme se raději tam, kde duch tvůrčí lidské práce přetrvál i do dnešních dnů. Tentokrát na Dunajovické kopce – na hřeben chlumů západně od Pálavy, který je přirozenou kra-

jinnou dominantou a ostrůvkem přírody v zemědělské krajině. Ostrůvkem z ptáčích perspektiv na první pohled rozlišitelným od moře vinogradů a polí, které ho obklopuje. Avšak nebylo tomu tak vždy.

Ještě před druhou světovou válkou, v době, kdy lidé využívali každého místa v krajině, kde jenom trochu šlo něco pěstovat, udělat seno nebo alespoň nechat popásat stádo, se i na kopcích čile zemědělsky hospodařilo. Pohledem do starých leteckých snímků se můžeme přesvědčit o tom, že v minulosti byl celý hřeben, podobně jako krajina pod ním, pokryt jemnozrnnou mozaikou drobných políček, vinogradů, mezí a luk, které oddělovaly roztroušené křoviny a solitérní stromy.

Letecké snímky severní části NPP Dunajovické kopce (vlevo) a Velké Slunečné (vpravo). Zatímco ve 30. i 50. letech bychom dnešní chráněné území nebyli schopni odlišit od okolí, v současné době je ostrůvkem zeleně obklopeným vinohrady a poli. Mezi 30. a 50. lety v krajině přibývalo solitérních stromů (nebo keřů vlívem opuštění pozemků?) a stromořadí. Od 50. let až do současnosti některé části chráněného území zarůstaly náletovými dřevinami (na podzim roku 2017 byly značně zredukovány). Velká Slunečná byla v 50. letech terasována, avšak štěrkový substrát nevyhovoval žádné plodině, kterou zde zemědělci zkoušeli pěstovat. Zajímavé je, že ještě na začátku 50. let na kopci políčka byla. Svahy byly zřejmě pokryty návějemí spraše, jejichž soudržnost se terasováním narušila, a úrodná půda tak erodovala. (letecké snímky a ortofoto © ČÚZK)

Po druhé světové válce došlo k vysídlení původních obyvatel a později ke kolektivizaci a mechanizaci zemědělství. Plošné hospodaření se však do zvláště Dunajovických kopců nehodilo, a proto zde zůstal poměrně rozlehlý kus spontánně zarůstající přírody, kde nám na historické hospodaření zbyly už jen do krajiny vepsané vzpomínky – pozůstatky „na motyku“ obdělávaných terás, reliéfy úvozových cest nebo ovocné stromy roztroušené po obvodu zaniklých políček.

Na Dunajovických kopcích můžeme takto číst krajinu na více místech, ale elévům doporučujeme začít na Liščím kopci v jižní části území, kde jsou památky na předválečné období nejvýraznější. Kdybychom si přizvali na pomoc tlumočnický z říše rostlin, mohli bychom do historie krajiny nahlédnout mnohem hlouběji, na Dunajovických kopcích třeba až do časů poslední doby ledové. Ačkoli to na první pohled jistě není zřejmé, žijí tu totiž její pamětníci. To už je však jiný příběh, který můžeme nastínit někdy příště. ■

Sčítání spáčů na Turoldu znovu rekordní

text Pavel Dedek, foto Jiří Kmet

V jeskyni na Turoldu proběhlo tradiční zimní sčítání netopýrů a vrápenců. Celkem jich zde bylo napočítáno šest stovek.

Ačkoliv by se mohlo zdát, že zima je v přírodě časem klidu, odpočinku a nabírání sil na novou sezónu a přírodovědci různých zaměření využívají toto období pouze k bilancování roku předešlého v teple svých kamrlíků, není tomu tak.

Zima je např. pro ornitology (odborníky na ptáky) či chiropterology (odborníky na netopýry) dobou intenzivní terénní práce, zejména při sčítání toho či onoho. A tak se během prvních lednových týdnů odehrála řada akcí, majících za cíl spočítat vodní ptáky, letos poprvé i ptáky na krmítcích a samozřejmě nechybělo ani sčítání netopýrů a vrápenců v jeskyni Na Turoldu (součást PR Turol) a v okolí. Tradice sčítání netopýrů na Turoldu sahá až do padesátých let minulého století (první sčítání v roce 1958) a od roku 1984 existuje nepřerušovaná řada údajů. Máme tak k dispozici unikátní soubor dat, který nám umožňuje sledovat trendy v počtech jednotlivých zimujících druhů.

Netopýří bilance

Letošní výsledky opět ukázaly, že jeskyně na Turoldu patří mezi nejvýznamnější zimoviště kriticky ohroženého vrápence malého. Počty zimujících jedinců tohoto druhu v posledních letech narůstají, v letošním roce překonaly další rekord, odborníci napočítali

573 vrápenců (2018: 401, 2017: 356, 2016: 371). Naopak pokles byl zaznamenán v počtu zimujících netopýrů brvitých (letos 26 jedinců, v loňském roce 41).

Významný propad se projevil u druhého významného zimoviště vrápenců, ve sklepeních pod zámkem v Lednici. V loňském roce zde chiropterologové napočítali téměř 250 vrápenců, letos pouze 152. Není vyloučené, že část zimujících vrápenců změnila noclehárnu a přesunula se ze sklepů do jeskyně Na Turoldu.

Dobré nebo špatné zprávy?

Rostoucí počty netopýrů v jeskyni by mohly být důvodem k radosti, že alespoň některým složkám naší fauny se daří dobře. Dokud však neznáme příčiny nárůstu, mohlo by jít o radost předčasnou. Jak jsme zmínili výše, rostoucí počty vrápenců nemusejí nutně znamenat nárůst populace tohoto chráněného druhu, ale může jít o přesuny v rámci zimovišť. Pak by byla na místě otázka, co se to s menšími zimovišti vrápenců vlastně děje – zanikají nebo se stávají pro zimování nevhodnými? Vrápenci i další zástupci netopýrů využívají jako zimoviště často člověkem vytvořená místa – typicky jde o sklepy pod budovami, vinné sklepy apod. Při rekonstrukcích či opravách takových míst mohou snadno zaniknout po generace využívané vletové otvory, případně se může zvýšit intenzita rušení nebo se změni mikroklima ve sklepení. Zásadní může být i tako-

vá drobnost, jako nově omítnuté stěny (příliš hladké, než aby se na nich mohl vrápenec zachytit svými drápkami).

Postupný zánik drobných zimovišť, rozptýlených v krajině, může vést ke koncentrování netopýrů na těch několik zbývajících a to s sebou nese i jistá rizika, ať již ve formě šíření nakažlivých nemocí, predace nebo náhodných vlivů, které nelze předvídat (např. borcení části jeskyní, které zásadně změni mikroklimatické podmínky v nich). Takové vlivy zasáhnou podstatnou část místní populace a dopady jsou pak mnohem významnější. ■

e-Věstník Správy chráněné krajinné oblasti Pálava

Vydává nepravidelně Správa CHKO Pálava, oddělení Regionálního pracoviště Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky. Rádi zodpovíme na vaše dotazy týkající se informací obsažených v tomto věstníku, týkající se činnosti naší organizace a ochrany přírody. Pro dotazy či přihlášení odběru e-Věstníku nás kontaktujte na adrese e-vestnik.palava@nature.cz

Autoři textů ✉ jmeno.prijmeni@nature.cz

Pavel Dedek
Helena Prokešová
Vlastimil Sajfrt

Fotografie

Kryštof Chytrý
Jiří Kmet
Jan Miklín
Zbyněk Zácha

Redakce a sazba

Jan Miklín

